

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Гуманитарлық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Гуманитарная серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3439

№ 2 (2021)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета**

Гуманитарная серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

KZ46VP400029271

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области истории,
правоведения и общественных наук

Подписной индекс – 76131

<https://doi.org/10.48081/FXRD5313>

Бас редакторы – главный редактор

Бегимтаев А. И.

к.полит.н.

Заместитель главного редактора

Шамшудинова Г. Т., *доктор PhD,*

ассоц. профессор

Ответственный секретарь

Турлыбекова А. М., *к.и.н., ассоц. профессор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Акишев А. А.,	<i>д.полит.н., профессор;</i>
Алтыбасарова М. А.,	<i>к.полит.н., доцент;</i>
Ветренко И. А.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия);</i>
Шашкова Я. Ю.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия)</i>
Дронзина Т. А.,	<i>д.полит.н., профессор (София, Болгария)</i>
Абдикакимов М. Т.,	<i>доктор PhD</i>
Ермаханова С. А.,	<i>к.социол.н.;</i>
Сағиқызы А.,	<i>д.филол.н., профессор;</i>
Кожамжарова М. Ж.,	<i>к.филол.н.;</i>
Ахметова Г. Г.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Уызбаева А. А.,	<i>доктор PhD;</i>
Аубакирова С. С.,	<i>доктор PhD</i>
Альмуханов С. Х.,	<i>к.филол.н., профессор;</i>
Кадыралиева А. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Манасова М. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Ахмеджанова Г. Б.,	<i>д.ю.н., профессор;</i>
Олжабаев Б. Х.,	<i>к.ю.н., ассоц. профессор;</i>
Ишеков К. А.,	<i>д.ю.н., профессор (Россия);</i>
Таштемханова Р. М.,	<i>д.и.н., профессор;</i>
Азербайев А. Д.,	<i>доктор PhD;</i>
Шокубаева З. Ж.	<i>(тех. редактор).</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

МРНТИ 11.01.21

<https://doi.org/10.48081/WFSU3897>***Р. С. Тажимаева**

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

САЯСИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ТҰЖЫРЫМЫН ТАЛДАУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАРДЫҢ САЯСИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ЗЕРТТЕУ

Бұл мақалада саясаттанудағы саяси құндылықтар ұғымын тұжырымдамалық тұрғыда талдаймыз. Мақала екі үлкен бөліктен тұрады. Алғашқы бөлігі концепциялық және теориялық зерттеулерге тоқталады, ал екінші бөлігі саяси құндылықтарды тәжірибелік тұрғыда зерттеу мәселелерін қарастырады, нақтырақ, қазақстандықтардың саяси құндылықтары туралы болады.

Алдымен мақалада құндылықтар секілді абстракт түсінікті зерттеудің ерекшеліктеріне тоқталамыз. Мақала саяси құндылықтарды зерттеуде қолданылатын әдістемелерді талдайды және ұсыныстар жасайды. Құндылықтар жеке адамның сенім жүйелеріне кіретіндіктен, бұл тақырыпты тәжірибелік тұрғыда зерттеу үшін пәнаралық әдістердің қолданылуы маңызды. Осы тұрғыдан мақала саяси құндылықтарды зерттеу әдістемесін толықтыратын сапалық зерттеу әдістерін ұсынады.

Сонымен қатар, мақала қазақстандық қоғамның саяси құндылықтарын талдайды, осы тақырыптағы зерттеулерге шолу жасайды және саяси құндылықтардың әлеуметтік маңызына тоқталады. Қазақстандықтардың саяси құндылықтарын зерттеуде азаматтардың мәдени, этностық ерекшеліктерін ескеріп әлеуметтанулық талдау жүргізу қажеттігі ұсынылды.

Мақала қазақстандықтардың саяси құндылықтарын талдау кезінде негізге алынып жүрген демократия, теңдік, әділеттілік, жеке бас тәуелсіздігі, сайлауға қатысу секілді ұғымдарды қарастырудың үстіртін әдістеме екенін, саяси құндылық ретінде халықтың өзі негіз танытынына назар аудару қажеттігін алға тартады.

Кілтті сөздер: саяси құндылықтар, саяси мінез-құлық, саяси мәдениет, құндылықтарды зерттеу әдістемесі, қазақстандықтардың саяси құндылықтары.

Кіріспе

Азаматтардың саяси құндылықтары Қазақстан секілді салыстырмалы түрде жас, әрі этникалық алуандылығы жоғары ел үшін зерттелуі қажет өзекті тақырып. Сонда да елімізде бұл тақырыпта көп еңбек жазылмаған. Қазақстандық қоғамның құндылықтары тақырыбында жүргізілген соңғы әлеуметтанулық зерттеуде саяси құндылықтар қазақстандықтардың жалпы құндылықтар жүйесінің бір бөлігі ретінде қарастырылып, бұл тақырыпқа кітаптың бір бөлімі арналды [1]. Кітап авторлары бұл еңбекте құндылықтар жүйесін зерттеу арқылы қазақстандық қоғам дәстүршілдік пен заманауилық арасында қай бағытта дамып келе жатқандығын анықтауды мақсат еткен.

Осы мақалада біз құндылықтар ұғымын теориялық талдап, оның ішінде саяси құндылықтарды қалай түсіндіруге болатынына тоқталамыз. Бұл мақала саясаттану ғылымының шеңберіндегі еңбектерге жүгінеді. Қазақстандықтардың саяси құндылықтарын осы саладағы теорияларға сәйкес қалай өлшеуге болады? Қазақстандықтардың саяси құндылықтары қандай? Саяси құндылықтарға қандай ұғымдарды жатқызуға болады, олардың азаматтың мінез-құлқына және елдегі саяси жүйеге әсері қандай? Сонымен қатар азаматтардың саяси құндылықтарын зерттеудегі ескеретін әдістемелік мәселелерге осы мақалада тоқталамыз.

Материалдар мен әдістер

Ғалымдар саяси құндылықтарды зерттеуде негізгі екі әдістің бірін ұстанады [2]. Біріншісі, «саяси құндылықтар» ұғымын концепттік және аналитикалық тұрғыдан талдау. Бұл әдіс арқылы тарихи-философиялық дәстүрдің шеңберінде осы ұғымның мағынасы ашылады және толықтырылады. Екінші әдіс әр түрлі қоғамдық институттар мен іс-шараларды тікелей бақылау жолымен саяси құндылықтарға анықтама беру және оларды талдау. Концепттік талдаусыз, ұғымның теориялық тұжырымдамасын пысықтамай эмпирикалық зерттеулер жасау мүмкін емес.

Мақала саяси құндылықтар және саяси мінез-құлық тақырыбындағы теориялық және эмпирикалық еңбектерге сүйеніп жазылды. Бұл еңбектерде саяси құндылықтардың теориялық анықтамасы ұсынылады. Мақалада берілген аргументтер осыған дейінгі саяси құндылықтар туралы зерттеулерде ескерілмеген немесе толықтай ашылмаған аспектілерге қарай сөйлейді, және қазақстандық қоғамның саяси құндылықтарын зерттеуде ескеретін ерекшеліктерге тоқталады.

Осы мақалада біз екі әдістемені де қолданамыз. Теориялық шолу жасау арқылы саяси құндылықтар ұғымының өлшемдері анықталады, және Қазақстандағы эмпирикалық зерттеулерге шолу жасау арқылы осы бағыттағы қазақстандық саясаттану ғылымында ескерілмеген аспектілер көрсетіледі.

Саяси мәдениет

Саяси құндылықтар ұғымы саяси мінез-құлық (political behaviour) туралы зерттеулер шеңберінде қарастырылады. Ең алғаш азаматтардың саяси құндылықтарын зерттеудің маңызды екенін Алмонд және Верба атты ғалымдар көрсетті [3]. Олар өз еңбегін әр түрлі саяси жүйелерді зерттеуге арнады. Саяси жүйелерді түсіну үшін олардың институционалдық және конституциялық сипаттарына назар аудару жеткіліксіз дейді ғалымдар, сол жүйені жасайтын жеке тұлғалардың саяси көзқарастарын да есепке алу маңызды екендігін айтады. Бұған дейін әр түрлі саяси шешімдерді түсіндіру кезінде тек қана мемлекеттік институттарға және заң шығарушы ұйымдарға назар аударылып келді. Азаматтардың саяси мәдениеті мен көзқарастарының саяси жүйеге әсері ескерілген жоқ. Бұл көзқарас елдегі саяси жүйені зерттеуге бір жақты қарайды, және елдегі саяси жүйенің табиғатына азаматтардың қатысы жоқ секілді көрсетеді. Осы еңбек жарияланған уақыттан бастап, саяси жүйені зерттеу кезінде азаматтардың саяси мәдениетіне назар аударыла бастады.

Азаматтардың саяси мәдениетіне саясаттану ғылымында қандай анықтама мен теориялық өлшемдер жасалғанына тоқталып өтсек. Себебі саяси құндылықтар саяси мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады. Саяси мәдениет тұжырымы 1950-1960 жылдары кеңінен зерттелетін тақырыпқа айналды. Себебі осы уақытта, қоғамды түсіндіру үшін оның мәдениетін тұжырымдау үрдісі орын алды. Ғалымдар қоғамдағы экономикалық және саяси өзгерістерді түсіну үшін алдымен сол қоғамды жасайтын адамдардың мәдениетін зерттеу қажет деген ойға жаппай келісті. Саяси мәдениет осы жалпы мәдениеттің бір бөлігі ретінде саясаттанушы ғалымдардың басты фокусына айналды. Сонымен, саясаттануда саяси мәдениет деп «саяси іс-әрекеттерді белгілі бір қайталанбалы жолмен жасауды» айтады. Азаматтардың мұндай әдеттері мен бейімділіктері саяси жүйенің қызметіне, оның тұрақтылығы мен тиімділігіне ықпал етеді. Мысалы үшін, сайлау кезінде дауыс беру, өзіне ұнамайтын, немесе құқығын шектейтін саяси шешімдерге ашық пікір білдіру секілді әрекеттер сол қоғамның саяси мәдениетін көрсете алады. Яғни, саяси жағынан алғанда қоғамда қандай әрекеттер қалыпты болса, сол әрекеттердің жиынтығын сол қоғамның саяси мәдениеті деп атауға болады. Саясаттанушылар елдегі саяси процесстер саяси мәдениетті қалыптастырады ма, әлде саяси мәдениет сол саяси процесстерге ықпал етеді ме деген сұрақ бойынша көп пікірталасқа келеді. Бұл дилемманы мысалмен көрсететін болсақ, азаматтар

өз дауысының ықпалды екеніне көзі жеткенде қоғамда дауыс беру мәдениеті қалыптасады ма, әлде азаматтар дауыс беруін тоқтатпай, өз дауысының ықпалын талап еткенде саяси жүйе өзгереді ме деген сұрақ. Мысалы үшін, Қазақстанда 2021 жылдың 10 қаңтарында өткен парламент сайлауына азаматтардың 63,3 %-ы қатысты [4]. Осы құбылысты жоғарыда келтірілген дилемма тұрғысынан талқылауға болады. Азаматтардың осындай іс-әрекетіне саяси жүйенің ықпалы бар болса, азаматтардың құндылықтарына да саяси жүйе ықпал ете ме деген сұрақ туындайды.

Саяси құндылықтардың анықтамасы

Оксфорд саяси мінез-құлық бойынша анықтамалар жинағы саяси құндылықтарға [5] анықтама беруден бұрын алдымен құндылықтар ұғымына тоқталады. Ал құндылықтарға нақты теориялық анықтама беру қиын. Құндылықтардың терминологиялық анықтамасын жасаудың қиын екенін психология және әлеуметтану саласындағы зерттеулер көрсетті. Құндылықтарды анықтаудың қиын екеніне бір себеп ол абстрактілі ұғым, сіз бір кісінің құндылығын көзбен көре алмайсыз, тек қана оның бар екенін еш дәлелсіз қабылдауға тура келеді. Әрине ғалымдар адамдардың кейбір әрекеттерін ол адамның құндылықтары деп түсіндіруге тырысады. Көптеген ғалымдар құндылықтарға адам санасына терең сіңген белгілі бір сенімдер мен бейімділіктер деп анықтама берді, осы сенімдер адамдардың іс-әрекеттеріне бағдар береді, және қоғамда белгілі бір нормаларды орнатады деген тұжырымға келді. Құндылықтарды зерттеу үшін, ол ұғымның анықтамасына емес, сол құндылықтардың іс жүзіндегі көрінісіне назар аударған осы тақырыпты зерттеуді жеңілдетеді. Құндылықтардың анықтамасына тоқталған соң, енді саяси құндылықтардың анықтамасын жасауға болады. Құндылықтарды әдетте әлеуметтанушы ғалымдар әр түрлі салаға бөліп қарастырады.

Саяси құндылықтар – азаматтардың саяси сфераға қатысты құндылықтары мен әдеттері деп көрсетеді Оксфорд саяси мінез-құлық бойынша анықтамалар жинағы [5]. Яғни, саяси құндылықтарды қарастыру кезінде ғалымдар азаматтардың дауыс беру, саяси шешімдерге қарсылық таныту секілді дағдыларын қарастырады. Азаматтар өзінің саяси құндылықтарына байланысты саяси ой-пікірін қалыптастырады және елдегі саяси жүйеге ықпал жасайды.

Саяси құндылықтардың саяси жүйені жасауға қатысы

Азаматтардың саяси құндылықтарын зерттеу қоғам үшін маңызды. Себебі ол адамдардың нені қалайтынын, қандай қоғамда өмір сүргісі келетінін түсінуге мүмкіндік береді. Социалистік жүйе құлағаннан кейін елдердегі жаңа биліктің орнығу кезінде азаматтардың саяси мәдениеті мен құндылықтарын анықтаудың маңызды екенін саясаттанушы ғалымдар жазды. Себебі, азаматтардың саяси құндылықтарын ескермесе жаңа билік

келіп жаңадан саяси режимді орнату кезінде көптеген конфликттер орын алуы мүмкін. Бұған Югославия және кейбір посткеңестік елдер мысал бола алады. Яғни, қоғамда адамдардың саяси құндылықтары әр түрлі болған жағдайда және билік оны ескермесе осындай қақтығыстар орын алуы мүмкін деп жазады Хальман Лоек [5].

Саяси құндылықтарға жасалған шолу көрсетіп отырғандай, саяси құндылықтар мемлекеттік жүйеге қатысты ұғым. Яғни, барлық еңбектер саяси құндылықтардың мемлекеттік институттардың, билік режимінің табиғатына ықпалын қарастырады. Саяси құндылықтарды мемлекет ұғымынсыз да қарастыруға болады, алайда бұл саясаттану ғылымының зерттеу шеңберіне кірмейді. Саясаттанушы ғалымдар әр түрлі елдердегі саяси жүйелерді салыстырмалы түсіндіру кезінде азаматтардың саяси құндылықтарына тоқталады. Сондықтан да көп жағдайда саяси құндылықтарды жеке тұлғаның емес, азаматтың (яғни мемлекет тұрғысынан қарастырғандағы тұлға) құндылықтары деп қарастырады.

Қазақстандықтардың саяси құндылықтарын зерттеу

Осы тұрғыдан қарағанда саяси құндылықтар азаматтық құндылықтармен синоним ретінде де қолданылады. Қазақстандықтардың құндылықтары туралы жазылған ұжымдық монографияда [1] кітаптың авторлары азаматтық және саяси құндылықтар ретінде келесі ұғымдарды қарастырды:

- жеке бас тәуелсіздігі
- қоғамдық плюрализм
- демократиялық құқықты түсіну
- теңдік
- қауіпсіздік
- әділеттілік.

Бұл зерттеуде авторлар алдымен өздері саяси құндылық деп таныған аспектілерді бөліп алады да, азаматтардың сол құндылықтарды ұстануын зерттейді. Яғни, бұл зерттеу азаматтардың көзқарасымен алғанда саяси құндылықтар не екеніне тоқталмайды. Зерттеудің жасаған кейбір қорытындыларына тоқталып өтсек. Зерттеу бойынша азаматтардың экономикалық жағдайы мен олардың елдегі демократияға баға беруінің арасында байланыс жоқ. Себебі, экономикалық жағдайы жоғары және төмен болуына қарамастан екі топтың ішінде де елдегі демократиялық жағдайға көңілі толатындар көпшілік. Сонда да, «экономикалық жағдайы өте жоғары адамдар елдегі демократияға әсіресе көңілі толады» дейді зерттеу. Осы зерттеуде көрсетілген тағы бір аспект ол саяси институттарға сенім. Елімізде президент, қазақстандық армия және парламент азаматтар үшін сенім оятатын институттарға кіреді, және бір атап өтетіні ол діни институттарға

деген сенімнің жоғарылығы. Әрине бұл жерде этносаралық ерекшеліктердің болуы анық. Осы зерттеу қазақстандықтардың саяси құндылықтары тақырыбында халықтың ой-пікірін көрсетті, осы ой-пікірлерге себеп болып отырған әлеуметтік және мәдени, психологиялық ерекшеліктер тереңірек зерттеуді қажет етеді. Ол жағдайда құндылық деп көрсетілген әр тақырып жеке бір ауқымды зерттеуді қажет етеді.

Қазақстандықтардың саяси құндылықтарына, олардың саяси мінез-құлқына ықпал ететін когнитивті және эмоционалды факторлар туралы зерттеулер жоқ елімізде. Богдан И.В. Ресейлік қоғамның саяси құндылықтарын зерттеуде осы әдісті ұсынады [8]. Осы арқылы қоғамның саяси жүйе туралы танымы қандай, адамдар саяси құндылықты қалай түсінеді деген сұрақтарға жауап табуға болады. Қазақстанның жағдайында этностардың арасындағы саяси құндылықтардың айырмашылығын анықтау қажет. Жоғарыда аталған ұжымдық монографияда қазақтар елдегі демократияға орыстармен салыстырғанда көбірек қанағаттанады деп көрсетіледі [1, 67 б.]. Алайда, ол халықтың жалпы демократия деп нені түсінетіні, демократия немесе басқа да саяси жүйеге қатысты ұғымдарға халықтың мәдениеті, көзқарастары қалай ықпал ететіні бұл еңбектің зерттеу мақсатына кірмеген.

Сонымен қазақстандықтардың саяси құндылықтарына нені жатқызуға болады. Жоғарыда атап өткеніміздей, қазақстандықтар деп жалпылау зерттеудің нәтижелеріне теріс ықпал етуі мүмкін. Себебі қазақстандық деген топтың ішіне кіретін этностық, аймақтық, қалалық немесе ауылдық, экономикалық, гендерлік және білім деңгейі бойынша топтардың көзқарасында айырмашылықтар болуы мүмкін.

Медиада және еліміздегі белсенді қоғамдық ортада көрініс тауып жүрген саяси құндылықтарға назар аударатын болсақ. Біздің бақылауымызша, қазіргі қазақстандық қоғамды елдегі саяси шешімдерге белсенді араласушы және мен ешқандай өзгеріс жасай алмаймын деп, саяси мәселелерге араласпайтын екі топқа бөлуге болады. Белсенді араласып жүргендер өздерінің саясатқа пікірі мен көзқарасын әлеуметтік желілер арқылы көрсетеді. Осы екі топтың құндылықтары олардың іс-әрекеттеріне қалай ықпал ететініне назар аудару керек. Құндылық деген адамның сенімдері болуы мүмкін, алайда адамдар сол сенімдерінің жетегінде әрекет етпеуі де мүмкін. Сайлауға қатысуды құндылық деп санап, алайда іс жүзінде өзі сайлауға қатыспауы, оның дауыс беруді құндылық деп санамайды деп болжауға болмайтынын көрсетеді. Бұл ретте елдегі саяси режим мен процесстер де адамдардың іс-әрекетіне ықпал ететінін ескерген жөн. Мысалы үшін, азаматқа демократиялық елде тұру

құндылық болып саналса да, ол тікелей барып дауыс бермеуі оны жасаған протестінің көрінісі болуы мүмкін.

Халықтың сайлауға бару бойынша статистикасына қарап олардың құндылықтары туралы қорытынды жасау дәлсіз әдіс. Сайлауға бармауды азаматтардың саяси құндылықтары тұрақталмаған деп санауға болады ма, мұны зерттеу керек. Сондықтан осы мақала құндылықтарды зерттеуге ауқымды және пән аралық зерттеу әдістерін қолдануды ұсынады. Оған әлеуметтік, психологиялық, мәдениеттанулық, антропологиялық әдістерді біріктіріп зерттеу жоспарын құру керек. Демократия ұғымына қарапайым ауыл тұрғыны мен, қалада тұратын жоғары білімді, көп тілдерді білетін жас қандай мағына беретінін зерттеу үшін «Демократия дегенде менің ойыма» секілді когнитивті әдісті қолданғанның өзінде адамдардың жауаптарының ішінде жоғарыдағы қандай топқа жататынына байланысты өзгешеліктердің болу болмауын анықтауға болады. Осы мақалада біз қазақстандықтардың құндылықтарын зерттеудегі осындай ескерілмеген аспектілерге назар аударуды ұсынамыз. Халықтың өз саяси құндылықтарын білуі, қоғамның өзі үшін де маңызды.

Саяси құндылықтардың әлеуметтік тұсы

Саяси құндылықтар тек қана саясат немесе мемлекет үшін маңызы бар тақырып емес. Оның әлеуметтік те қызметі бар. Элизабет Коннорс ғалымдарды саяси құндылықтардың әлеуметтік тұсына назар аударуға шақырады [6]. Автордың айтуынша саяси құндылықтар ең алдымен адамдардың өздеріне пайдалы. Себебі, белгілі бір саяси құндылықтары қалыптасқан қоғам әлемдегі толып жатқан саясиленған ақпаратты фильтрден өткізіп, сыртқы ықпалдың күшін азайта алады. Адамдар саяси жүйеден нақты не күтетінін білдірмесе, өздерінің саяси құндылықтарын нақты қалыптастырмаса көпшіліктің көзқарасын есепке алатын үкімет құру мүмкін емес. Егер қоғамның саяси көзқарасы тұрақсыз болса, олар оңайлықпен медиа және саяси элитаның ықпалына түсіп өздерінің түпкілікті қажеттіліктерінен ауытқып кетеді.

Елде саяси режімді орнататын, идеяны дөріптейтін адамдардың ықпалы үлкен болған сайын құндылықтары тұрақсыз халық харизмасы жоғары адамның сөздері мен көзқарасына оңай еріп кетуі мүмкін. Сондықтан да саяси құндылықтарды ұстанатын және оны дөріптейтін азшылық топқа да назар аударылу ұсынылады. Мұны әсіресе Американың мысалында көруге болады. Америкада демократтар мен республикандықтардың арасындағы бөлініс ең ауқымды. Халық осы екі саяси идеяның және оның басында тұрған көшбасшылардың ұсынатын саяси шешімдеріне байланысты таңдау жасайды. Қай биліктің басшылыққа келуіне байланысты сол елдегі саяси

жүйенің алдағы бірнеше жылдық сипаты да өзгереді. Саяси жүйенің сипатына байланысты қоғамның өмірінде де әр түрлі өзгерістер орын алады. Оны осы партиялардың біріне дауыс беріп отырған халық жақсы түсінуі тиіс. Алайда, халықтың өзі саяси құндылықтарын елдегі жағдайға байланысты өзгертіп отыруы мүмкін. Сонымен қатар, қоғамның әсерімен, қоғамда қабылдану үшін, маңыздылығын арттыру үшін өзінің саяси мінез-құлқын өзгертетін жағдайларға назар аудару қажет болады. Яғни, саяси мәдениет қоғамды өзгертіп қана қоймай, ол қоғамнан да ықпал алады, қоғамның мақұлдауы да жеке тұлғалардың саяси мінез-құлқына ықпал етеді. Сондықтан саяси мәдениет орын алып отырған қоғам саясаттанушылардың назарынан тыс қалмауы тиіс.

Қорытынды

Қорыта келе, Қазақстандықтардың саяси құндылықтарына жүргізілген зерттеулерге шолу жасай отырып бұл тақырып бойынша сапалық әдіспен жүргізілген зерттеу жоқ екендігі анықталды. Мақала сапалық, және пәнаралық әдістерді қолданудың маңыздылығын көрсетті. Себебі саяси құндылық ұғымы мәдениетпен және жеке тұлғалардың психологиялық, және мүдделілік күйіне қарай өзгеріп тұратын ұғым екені айтылды. Құндылықтарға, оның ішінде саяси құндылықтарға сол қоғамның мәдени ерекшеліктерін зерттемей баға беру қате болатындығы айтылды. Қазақстандықтардың саяси құндылықтары елдің қазіргі трансформациялық жағдайында әр түрлі өзгеріске ұшырап, елдегі түрлі саяси институттар мен қоғамның ықпалына оңай түседі. Сондықтан бұл тақырыптағы зерттеулер ауқымды пәнаралық әдістемені талап етеді.

Филип Конверс [9] жазғандай «адамдардың сенімдері мен құндылықтарын эмпирикалық зерттеу өте қиын». Сондықтан, бұл тақырыпты зерттеуде саясаттанушылар қоғамдық сананы зерттеудің жан-жақты әдістеріне жүгінуі тиіс. Ал бұл тақырыпты зерттемей қалдыруға да болмайды, себебі қазіргі елдің саяси трансформациядан өтіп жатқан уақытында билік институттары үшін халықтың саяси құндылықтарын білу маңызды. Сол себепті көптеген саясаттанулық, әлеуметтанулық зерттеулер қажет.

Пайдаланған деректер тізімі

1 Исмуханова, Г., Шарипова, Д., Туреханова, Б., Ракишева, Б., Насимова, Г., Ермаханова, С., Килыбаева, Ш., Умбеталиева, Т., Гуревич, Л. Ценности казахстанского общества в социологическом измерении//Фонд им.

Фридриха Эберта. Представительство в Казахстане, Алматы: Издательство TOO DELUXE Printery, 2019. – 140 с.

2 **Eugene, J. Meehan.** The Study of Political Values. International Political Science Review. 1982. – Vol.3. – No 2. – Norms and Values (1982).

3 **Almond, Gabriel A., and Sidney Verbas.** The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton. – N. J. : Princeton Univ. Press, 1972.

4 <https://ru.sputnik.kz/society/20210110/15986462/vybory-kazakhstan-yavka.html> [Электронный ресурс].

5 **Halman, Loek.** Political Values. Oxford University Press, 2007. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270125.003.0016>.

6 **Connors, Elizabeth C.** «The Social Dimension of Political Values». Political Behavior 42, no. 3 (September 2020): 961–82. <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09530-3>.

7 **Nikolaev, Kallos and Ovidiu Transea.** Political Values: Their Status and Social Function. International Politics Science review. 1982.

8 **Богдан, И. В.** Политические ценности в современной России: когнитивные, эмоциональные и поведенческие аспекты. Выпуск 3, 2014

9 **Converse, P. E.** (1964). The nature of belief systems in mass publics. In D. Apter (Ed.), Ideology and Discontent. New York: Free Press.

10 **Казаринова Д.** Ценностно-политические проекты и геополитическая субъектность в современном мире // «Поиск. Альтернативы. Выбор», 2016. – No2 (2). – С. 184.

References

1 **Ismuhanova, G., Šaripova, D., Turehanova, B., Nasimova, G., Ermahanova, S., Kilybaeva, Š., Umbetalieva, T., Gurević, L.** Cennosti kazahstanskogo obščestva v sociologičeskom izmerenii [Values of Kazakhstani society in sociological measurement] //Fond imeni Fridriha Èberta. Predstaviteľstvo v Kazahstane, Алматы: Izdateľstvo TOO DELUXE Printery, 2019. – 140 p.

2 **Eugene, J. Meehan.** The Study of Political Values. International Political Science Review. 1982. – Vol. 3. – No 2. – Norms and Values (1982).

3 **Almond, Gabriel A., and Sidney Verbas.** The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton, – N. J. : Princeton Univ. Press, 1972.

4 <https://ru.sputnik.kz/society/20210110/15986462/vybory-kazakhstan-yavka.html> [Electronic resource].

5 **Halman, Loek.** Political Values. Oxford University Press, 2007. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270125.003.0016>.

6 **Connors, Elizabeth C.** «The Social Dimension of Political Values». Political Behavior 42, no. 3 (September 2020): 961–82. <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09530-3>.

7 **Nikolae, Kallos and Ovidiu Transea.** Political Values: Their Status and Social Function. International Politics Science review. – 1982.

8 **Bogdan, I. V.** Politicheskie cennosti v sovremennoj Rossii: kognitivnye, èmocionalnye i povedençeskie aspekty [Political values in contemporary Russia: cognitive, emotional and behavioural aspects]. – Issue 3. – 2014.

9 **Converse, P. E.** . The nature of belief systems in mass publics. In D. Apter (Ed.), Ideology and Discontent. – New York: Free Press, 1964.

10 **Kazarinova, D.** Cennostno-politiçeskie proekty i geopolitiçeskaya sub'ektivnost' v sovremennom mire [Value-political projects and geopolitical subjectivity in modern world] // «Poisk. Alternativy. Vybor», 2016, No2 (2). – 184 p.

Материал 04.06.21 баспаға түсті.

Р. С. Тажитаева

Южно-Казахстанский государственный педагогический университет,
Республика Казахстан, г. Шымкент.

Материал поступил в редакцию 04.06.21.

АНАЛИЗ КОНЦЕПЦИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ И ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ПОЛИТИЧЕСКИМ ЦЕННОСТЯМ КАЗАХСТАНЦЕВ

В этой статье рассматривается понятие политические ценности в политологии. Статья состоит из двух частей. Первая часть затрагивает проблемы с теоризацией концепта ценности, в том числе политические ценности. Вторую часть статьи мы выделили эмпирическим исследованиям ценностей, в том числе политических ценностей казахстанцев.

Статья, в первую очередь подчеркивает методологическую сложность исследования абстрактного понимания как ценность. Для этого мы анализируем существующие методы исследования и даем методологические рекомендации по исследованиям ценностей, так как понятие ценность является частью системы убеждений

индивидов, эмпирическое исследования требуют междисциплинарный подход и качественные методы исследования.

Также статья обсуждает политические ценности казахстанского общества и социальный аспект политических ценностей. В исследовании ценностей казахстанского общества рекомендуется учитывать этнические и культурные особенности гражданов.

Статья подчеркивает что анализировать понятия как демократия, равенство, справедливость, участие в выборах в качестве политических ценностей является односторонним подходом и не учитывает как граждане сами понимают политические ценности. Поэтому необходимо обширное междисциплинарное исследование.

Ключевые слова: политические ценности, политический поступок, политическая культура, методология исследования ценностей, политические ценности казахстанцев.

R. S. Tazhitayeva

South Kazakhstan State Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Shymkent.

Material received on 04.06.21.

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF POLITICAL VALUES AND RESEARCH ON POLITICAL VALUES OF KAZAKHSTANIS

This article examines the concept of political values in political science. The article is divided into two parts. The first part deals with problems in theorizing the concept of value, particularly political values. We dedicated the second part of the article to empirical studies of values, including the political values of Kazakhstanis.

The article primarily emphasizes the methodological complexity of the study of an abstract concept such as value. To do this, we analyse existing research methods and give methodological recommendations for research on values, since the concept of value is part of the belief system of individuals, empirical research requires an interdisciplinary approach and qualitative research methods.

The article discusses the political values of Kazakhstani society and the social aspect of political values. While studying the values of Kazakhstani society, we recommend to take into account ethnic and cultural characteristics of citizens.

The article emphasizes that analysing the concepts such as democracy, equality, justice, participation in elections as political values is a one-sided approach and does not take into account how citizens themselves understand political values. Therefore, we urge the necessity of an extensive interdisciplinary research.

Keywords: political values, political behaviour, political culture, approaches to studying values, political values of Kazakhstanis.

Теруге 04.06.2021 ж. жіберілді. Басуға 28.06.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

987 Кб RAM

Шартты баспа табағы 13,7.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3790

Сдано в набор 04.06.2021 г. Подписано в печать 28.06.2021 г.

Электронное издание

2,51 Мб RAM

Услпеч.л 13,7. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: Исакова З. С.

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3790

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

vestnik-humanitar.tou.edu.kz